

De Permeke-bibliotheek aan het De Coninckplein in Antwerpen. Toestand december 2003. Foto: Bruno Vermeeren.

Een nieuwe bibliotheek voor Antwerpen

Antwerpen bouwt een nieuwe hoofdbibliotheek en dat is iedereen al wel ter ore gekomen. De belangstelling hiervoor is niet min, voortgaand op de vele vragen die dit bouw- en impulsproject losweekt in Vlaanderen. Hoe ver staat het ermee? Wat zijn de precieze plannen? En hoe kan een bibliotheek een hele buurt doen heropleven? Een bezoek aan het bouwterrein en een gesprek met Jan Van Vaerenbergh lossen alvast een deel van deze vragen in.

Toen Jan Van Vaerenbergh vier jaar geleden de overstap maakte van de openbare bibliotheek van Leuven naar die van Antwerpen, had de Stad al concrete plannen met de voormalige Permeke-garage aan het De Coninckplein. Als onderdeel van het globale stadsvernieuingsbeleid zouden de straten en pleinen in de buurt van de 'Middenstatie' heraangelegd worden. Tegelijk wou de Stad er de woon-gelegenheid verbeteren en de lokale economie stimuleren. Naast dit alles werd gezocht naar een nieuwe functie voor het Permeke-gebouw – een voormalige Ford-garage – die de culturele component in de buurt zou vertegenwoordigen. Eerst was er sprake van een evenementenhal, maar terwijl de werken al gestart waren werd de bestemming uiteindelijk nog veranderd. Het gebouw moest een 'zachte' functie krijgen, die de hele buurt een nieuwe impuls zou geven. Er werd een combinatie uitgewerkt van een openbare bibliotheek, het Stadskantoor van Antwerpen Noord, verrijkt met drie impulsprojecten op het vlak van ontmoeting, participatie en lokale economie. Deze projecten passen in het kader van de maatregelen 'duurzame economie' en 'stedelijke ontwikkeling' van het Doelstelling 2-programma voor het ANNO-gebied (Antwerpen Noord), en worden gefinancierd door Vlaanderen en Europa.

Het totaalbudget voor het Permeke-project bedraagt 25,9 miljoen euro. Daarvan draagt de stad iets meer dan de helft, één kwart wordt gerecupereerd door de verkoop van het huidige gebouw langs de Lange Nieuwstraat en één kwart zijn subsidiegelden voor de Impulsprojecten.

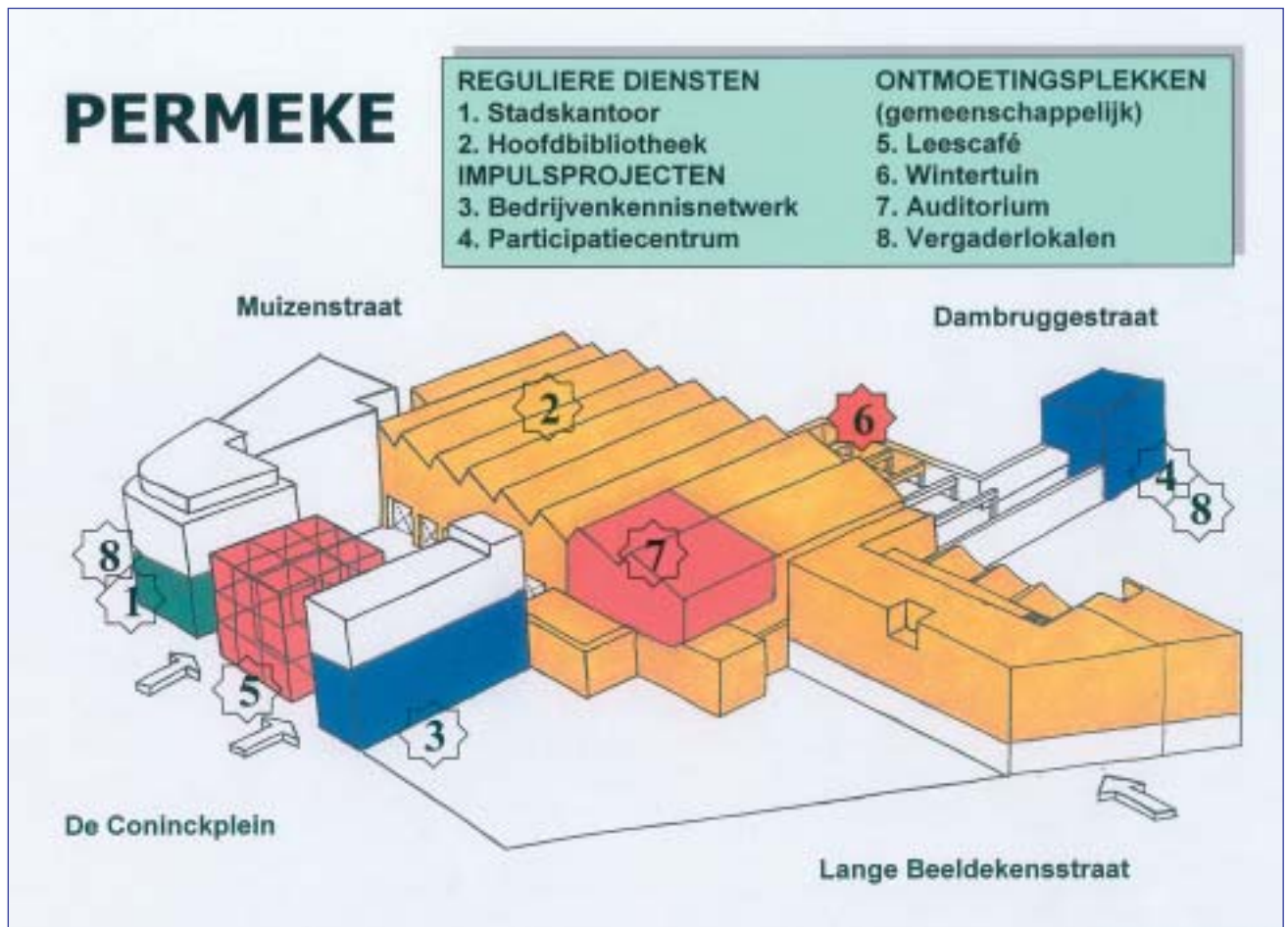
MARIJKE HOFACK is redactiesecretaris van
Bibliotheek- & archiefgids
marijke.hofack@vbad.be

MARC STORMS is directeur van de VBAD en redactielid van
Bibliotheek- & archiefgids
marc.storms@vbad.be

Reguliere diensten, impulsprojecten en ontmoetingsplekken

De indeling van het complex is gebaseerd op de verschillende functies en diensten. Het Stadskantoor en de Bibliotheek maken daarbij de *reguliere diensten* uit. Het Stadskantoor is prominent aanwezig in het gebouw op de hoek van het De Coninckplein en de Muizenstraat; de Hoofdbibliotheek verdwijnt wat naar achteren, naar de ruime hangar met zijn twee verdiepingen en een hellend vlak als verbinding.

Initiatieven die de buurt moeten doen heropleven, vinden elkaar onder de noemer '*impulsprojecten*'. Het Bedrijvenskennisnetwerk moet inspelen op de behoefte van de bedrijven in de omgeving en vindt een onderkomen centraal in de gevel van het De Coninckplein. Het Participatiecentrum wordt een gemeenschapshuis nieuwe stijl. Het heeft een aparte ingang in de Dambruggestraat. Verenigingen krijgen er een gezamenlijk secretariaat aangeboden, en er is ruimte voor allerhande activiteiten.

De *ontmoetingsfunctie* in haar vele vormen krijgt een vertaling in gemeenschappelijke ruimten: er is ruimte voor informele ontmoeting in een leescafé en een taverne, in een opvallende glazen constructie aan het De Coninckplein. Er is een stille wintertuin achteraan voor mensen die rust opzoeken. Het centrale auditorium, dat samen met de foyer apart gebruikt kan worden, en de enkele vergaderlokalen vormen gelegenheden voor formele ontmoetingen... Alle nationaliteiten die de stationsbuurt bevolken, moeten elkaar hier vinden.

Stadskantoor en bibliotheek kiezen resoluut voor maximale integratie. Dus geen sprake meer van afzonderlijke entiteiten voor de verschillende functies. "Stadskantoor en bibliotheek werken allebei met informatie, helpen mensen in hun ontwikkeling", licht Jan Van Vaerenbergh toe, "de vraag die ons bezighoudt is dan ook hoe we elkaar kunnen versterken. Eén gemeenschappelijke balie is een eerste stap, maar als iemand in het Stadskantoor een reispas komt aanvragen, zou die spontaan attent gemaakt moeten worden op de reisgidsen in de bibliotheek."

Een ander basisconcept van de bibliotheek en trouwens van het hele gebouw is de zelfredzaamheid van de gebruiker. Iedereen wordt aangespoord om zelf boeken uit te lenen en in te leveren aan zelfuitleenbalies. Aan een centrale balie is dan geen behoefte meer. Veel belangrijker is dat het personeel daardoor anders inzetbaar wordt en overal in het gebouw aanwezig kan zijn om de mensen te helpen bij

moeilijkere zaken zoals zoeken naar informatie op het internet, om advies te geven, om mensen wegwijz te maken... Ontmoeting is een derde uitgangspunt in het concept. Vandaar de specifieke ontmoetingsruimten afgestemd op de vele vormen van ontmoeten, en de aandacht voor de flexibiliteit in het gebouw.

Een nieuw bibliotheekconcept

Komt het traditionele bibliotheekconcept hiermee niet in het gedrang?

Jan Van Vaerenbergh: "Je hoort wel eens de kritiek dat Antwerpen een bibliotheek zonder materialen voor ogen zou hebben. Ik kan dat volop tegenspreken. Rekken met materialen blijven de basis van de Permeke-bibliotheek. Maar we gaan wel dynamischer omspringen met de ruimte. Zo willen we beneden een 'markt' creëren met de 'seizoensaanbiedingen'. Materialen rond Sinterklaas, Kerst, Pasen... komen op de markt terecht. Na een paar maanden, wanneer de vraag compleet terugvalt, verhuizen ze weer naar het magazijn. Ook een prijswinnaar komt op de markt terecht, omdat we weten dat sommige mensen alleen voor genomineerde schrijvers naar de bibliotheek komen. Later krijgt die auteur dan weer zijn gewone plaats in de open kast terug. En de vele kopieën van boeken die op de leeslijsten van scholen staan, hoeven al evenmin het hele jaar door in de open kast te staan. Met al die maatregelen

maak je optimaler gebruik van je kastruimte.

Maar tegelijk is er plek voor podiumactiviteiten: we krijgen enerzijds een auditorium met een honderdtal zetels en anderzijds zullen we de rekken in de uitleenafdeling zo eenvoudig kunnen verplaatsen dat we gemakkelijk een 'zaal' met met driehonderd zitplaatsen creëren.

Tenslotte zijn er ook studie- en werkruimten, én een computer-ruimte. Al bij al hebben we hier meer vloeroppervlakte dan in de Lange Nieuwstraat, maar plaats voor het magazijn is er niet meer. En ook de backoffice verhuist naar een industrieel pand aan de rand van de stad. Het is tegenwoordig niet eenvoudig om de Antwerpse binnenstad te bereiken. Laden en lossen is een probleem op het De Coninckplein, met de tramhalte vóór de ingang. En de huurprijs in de binnenstad is astronomisch hoog. Bovendien is deze beslissing ook ingegeven om redenen van efficiëntie. De boekverwerking gebeurt daar centraal voor alle Antwerpse bibliotheken samen. Dat bespaart tijd en geld. Enkele diensten blijven wel in de de hoofdbibliotheek, zoals leenverkeer, personeel, budget en ICT."

De collectie: de beste plek voor elk onderdeel

Geen magazijn meer, betekent dit dan dat de openbare bibliotheek van Antwerpen de top van haar zo geroemde collectie afroemt?

inderdaad één van de ankerbibliotheken van de stad, naast Berchem, Berendrecht, Borgerhout, Deurne, Ekeren, Hoboken, Merksem, Wilrijk. Onder een ankerbibliotheek verstaan wij een goed uitgeruste bibliotheek, met een volledig aanbod van materialen en diensten: boeken, multimedia, internetfaciliteiten en ontmoetingsplekken. Een POB, zeg maar. Daarnaast zijn er nog wijkbibliotheken. In die filosofie bedient Permeke dan in eerste instantie het district Antwerpen, de postzones 2000, 2018 en 2060. De huidige bibliotheek in de Lange Nieuwstraat heeft inderdaad een heel aantal werken die deze basiscollectie overstijgen. Voor die gespecialiseerde collecties zoeken we nu naar de 'beste plek' in de stad. De gespecialiseerde boeken over economie kunnen toch nergens beter dan in het bedrijvenkennissnetwerk in het Permeke-gebouw terecht komen. Onze topcollectie kunstboeken hebben we tezamen met de Antwerpse afdeling van Kunst-in-Huis overgebracht naar het Kiel, vlakbij de invalswegen, want de gebruikers van die afdeling komen om begrijpelijke redenen met de wagen. Dat zijn twee voorbeelden van collectiedelen die we elders onderbrengen, maar wél nog in één van onze eigen gebouwen. Maar we treden ook buiten onze eigen muren en gaan op zoek naar partners. Voor de erg gespecialiseerde verzameling psycho-pedagogische werken onderhandelen we met de Associatie UA-Hogescholen Antwerpen. Zij zijn een belangrijke speler op het vlak van ondersteuning van het onderwijs en andere pedagogische processen. Samen zoeken we naar de beste plek voor de bovenlaag van onze psycho-pedagogische afdeling. Als blijkt dat die beter bij één van de leden van de Associatie wordt ondergebracht,

De bibliotheek staat in juni 2004 nog volop in de stellingen. Op 22 april 2005 opent ze haar deuren. Foto's: Marc Storms.

Jan Van Vaerenbergh: "Neen dus. Alles blijft ter beschikking van de gebruikers; alleen zullen onderdelen van de collectie misschien niet meer door ons aangeboden worden of niet meer in de Permeke-bibliotheek. De vroegere centrale wordt

dan zal dat ook gebeuren. Maar wel onder de absolute voorwaarde dat deze materialen in de toekomst even toegankelijk blijven voor gebruikers met een lidkaart van de

“Jan van Vaerenbergh: “Mijn idee is dat je geen bibliotheek meer bouwt voor de eeuwigheid. Als ik het tempo zie waartegen veranderingen zich doorzetten in de muziekwereld, vraag ik me ernstig af hoe de afdeling Muziek en Beeld er over vijf jaar zal uitzien. Ik ben ervan overtuigd dat bibliotheken als constructie zichzelf zullen oplossen. De inzet van het openbare-bibliotheekwerk is de ontmoetingsfunctie, de bibliotheek als huiskamer.”

Wie meer tijd in de bibliotheek wil doorbrengen in een rustige omgeving, moet zijn gading kunnen vinden in de klassieke collectie-opstelling op de verdieping. Wie nog langer naar de bibliotheek komt en er de stille opzoekt, moet terecht kunnen in studie- en leesruimten... Voorts hebben we een flexibele inrichting gevraagd, met de bedoeling dat de ruimten ingericht kunnen worden volgens de activiteiten. Voor het overige hebben wij geen verplichtin-

openbare bibliotheken. Voor die gebruikers gaat er op die manier een veel groter aanbod open. Laatste voorbeeld: er is het Ecohuis op de Turnhousebaan, op een steenworp van Permeke, dat zich richt op ecologisch wonen, werken en leven. Onze collecties over die onderwerpen komen daar terecht, en we nemen hun bibliotheek mee op in de collectieve catalogus van Antwerpen.

Zo krijgen we geen concentratie meer van alle werken op één plaats, maar een gedistribueerd model. De bedoeling is wel dat alle werken in Anubis, het grootstedelijk bibliotheeknetwerk voor Antwerpen, opzoekbaar zijn. Als alle materialen die vroeger in de Lange Nieuwstraat stonden, nu via dat netwerk ontsloten worden, zijn ze ook meteen voor heel Antwerpen toegankelijk en niet enkel voor de gebruikers van de Lange Nieuwstraat. We willen mensen ook aansporen om hun keuze te maken via het internet en hun werken van thuis uit te reserveren. Wij zorgen er dan voor dat ze die de dag nadien kunnen ophalen in de bibliotheek van hun keuze, om het even waar in de stad. Ook bedingen we tijdens de onderhandelingen met de partners dat onze gebruikers tegen de voorwaarden van de openbare bibliotheek van deze collecties gebruik kunnen blijven maken: met dezelfde lidkaart, gratis uitleen, tijdens gebruiksvriendelijke uren...”

gen opgelegd, of een gedetailleerd lastenboek met opgave van hoeveel meter rekken etcetera. In feite hebben we gewoon gezegd: “Dit zijn onze ideeën en opvattingen: doe een voorstel”. We gaan er daarbij van uit dat leveranciers vaak zelf goede alternatieven of technische oplossingen hebben. Bij een traditioneel lastenboek moeten zij zich aan de beschreven functionaliteiten houden, en dan kan het een gemiste kans zijn als je zelf niet alles op voorhand kon omschrijven. Vijf firma's hebben dat gedaan, en achteraf blijkt dat heel verhelderend te zijn geweest: je krijgt

Openbare Bibliotheken Antwerpen

30 vestigingen
190 FTE (250 medewerkers)
90.000 gebruikers

	De Coninckplein (Permeke)	Lange Nieuwstraat (ex-COB)
Publieksruimte	5000 m ²	3000 m ²
Magazijnruimte	500 m ²	5000 m ²
Backoffice	1000 m ²	1000 m ²

Bibliotheekinrichting: “doe een voorstel”

Het concept van de bibliotheek vormt onvermijdelijk de basis voor de inrichting van het gebouw. Maar hoe breng je aan firma's over wat je voor ogen hebt?

Jan Van Vaerenbergh: “Wij hebben de firma's onze kijk op de gebruiksniveaus van de bibliotheek meegegeven. Mensen die kort en levendig gebruikmaken van de bibliotheken, moeten beneden op de ‘markt’ alles vinden wat ze nodig hebben: de jeugd afdeling, Muziek en Beeldmaterialen, de seizoensaanbiedingen, in- en uitleen, de klantendienst, de ‘cyberspace’, een kleine tentoonstelling...

voorstellen waar je zelf nooit aan dacht, bijvoorbeeld zes meter hoge wandrekken, rekken op wielen die eenvoudig verplaatsbaar zijn en waarmee je in een tel je interieur totaal verandert... Onze ervaring is dat je met een gedetailleerd lastenboek in feite de creativiteit van firma's aan banden legt.”

Impuls voor de wijk

Waar de bibliotheek zich sterk maakt dat de gebruikers van de Lange Nieuwstraat ook de weg naar Permeke zullen vinden, hoopt ze tegelijk de vele nationaliteiten uit de stationsbuurt aan te spreken. Hoe dat moet is niet evident.

Jan Van Vaerenbergh: "Veel van die mensen kennen niet eens een bibliotheek, omdat ze in een mondelinge cultuur opgegroeid zijn. Het wordt dus zoeken hoe we deze volledig nieuwe doelgroep moeten benaderen. We moeten ze zeker trachten aan te spreken als ze om andere redenen naar het gebouw komen, door bijvoorbeeld een deel van hun wereld te creëren op de 'markt'. Voorts kunnen we verenigingen en lokale ondernemers stimuleren om gebruik te maken van de ontmoetingsruimten en zo een nieuw publiek mee te brengen naar het gebouw... Maar daar krijgen we gelukkig professionele hulp voor via de impulsprojecten van Europa. Dit project loopt tot in 2007 en dan wordt er geëvalueerd. Ook voor ons is het dus helemaal niet duidelijk wat het wordt.

Dat neemt niet weg dat toch een grote inspanning gevraagd wordt van ons personeel, die onze 'gewone' gebruikers op weg zullen moeten hebben. Zij zijn het die de nieuwe organisatie, de netwerkidee, de opstelling van de collectie, de ontmoetingsfunctie... moeten overbrengen in hun dagelijkse contacten. Sommigen zullen ook het dagelijkse contact met de bibliotheek missen, als ze back-officetaken buiten het centrum moeten uitvoeren. Het wordt op vele gebieden wennen.

Aftellen naar 22 april 2005

Noodgedwongen zit Antwerpen enkele maanden zonder grote bibliotheek in de binnenstad. De Lange Nieuwstraat gaat immers nog dit jaar dicht. Op 12 juli werden de psycho-pedagogische afdeling en de leeszaal gesloten, de publieksruimten zijn vanaf 1 september niet langer toegankelijk. De inname, informatiedienst en het leescafé blijven tot 30 november open. Hoe maak je je gebruikers duidelijk dat ze het al die maanden zonder bibliotheek moeten stellen?

Jan Van Vaerenbergh: "We hebben gewoon geen keuze. Het gaat immers om meer dan alleen maar verhuizen. Alles moet hoe dan ook worden ingepakt en dat is meteen een uitgelezen gelegenheid om de collectie grondig te selecteren. Omdat we met RFID gaan werken, moet elk materiaal een chip krijgen. Daarnaast wordt het plaatsingssysteem omgewerkt, we gaan niet langer werken met UDC en Cutter. Pas als dit alles achter de rug is, kun je

eraan denken de werken weer in de rekken te plaatsen. En in het nieuwe gebouw vraagt de inrichting ook wel wat tijd. Alleen al de volledig nieuwe ICT-infrastructuur, een sorteermachine die de teruggebrachte boeken automatisch naar de juiste verdieping brengt... Kortom, zo goed als alle werkprocessen zullen beïnvloed worden."

Verliest de bibliotheek niet wat haar gezicht in dit geheel? Wordt ze in het Permeke-complex niet letterlijk naar het tweede plan verwezen?

Jan Van Vaerenbergh: "Van op het De Coninckplein kun je inderdaad moeilijk zien dat zich in dit gebouw boeken bevinden. Dat is helaas een gegevenheid. En we kunnen ook moeilijk spreken van een monumentaal gebouw. Maar in deze wijk hebben we echter geen behoefte aan een gebouw als statement. Integendeel, hoe lager de drempel, hoe beter. De essentie is dat je kwaliteit biedt in je dienstverlening en dat je daardoor een band met je publiek creëert. Mijn idee is trouwens dat je geen bibliotheek meer bouwt voor de eeuwigheid. Als ik het tempo zie waartegen veranderingen zich doorzetten in de muziekwereld, vraag ik me ernstig af hoe de afdeling Muziek en Beeld er over vijf jaar zal uitzien. Hebben we dan nog dvd's, laat staan video's en cd's in de rekken staan? Hebben we dan überhaupt nog muziekmaterialen in huis? Het legale downloaden is ongetwijfeld een onafwendbare evolutie, en de bibliotheek kan tegen dan misschien de nodige licenties in huis hebben om het publiek muziek en films te laten downloaden... Flexibiliteit is dus het sleutelwoord in het hele concept van het gebouw. Want ik ben ervan overtuigd dat bibliotheken als constructie zichzelf zullen oplossen. De inzet van het openbare-bibliotheekwerk is de ontmoetingsfunctie, de bibliotheek als huiskamer. En daar is flexibiliteit voor nodig."

SAMENVATTING

Antwerpen bouwt een nieuwe bibliotheek aan het De Coninckplein. Samen met andere instellingen moet ze een impuls geven aan de stationsbuurt. De verhuizing biedt de bibliotheek een ideale kans om bij te benen op ICT-vlak. Door de beperkte ruimte wordt de top van de collectie van de voormalige centrale openbare bibliotheek gedecentraliseerd in de stad. Alle werken blijven echter opzoekbaar in het bibliotheeknetwerk Anubis en zullen binnen de 24 uur geleverd worden in de bibliotheek naar keuze, waar ook in de stad, tegen de voorwaarden van de openbare bibliotheek. Met het oog op de toekomst zet bibliothecaris Jan Van Vaerenbergh alles in op de ontmoetingsfunctie van de bibliotheek.

ABSTRACT

Antwerp builds a new public library at the De Coninck square, in the middle of the Station's quarter. In collaboration with a few other institutions, it is intended to give a new impulse to this quarter. The move proves an ideal opportunity to keep up with ICT evolutions. The top collection of the former Central Public Library will be spread over the city. All materials remain retrievable in the library network Anubis and will be delivered within 24 hours in any library in the city, under the conditions of the public library. With a view to the future, the librarian Jan Van Vaerenbergh stakes everything on the library as a meeting place.